

KASBIY LINGVISTIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA LINGVOKOGNITIV YONDASHUVNING AHAMIYATI

Ergasheva F.A.

Jizzax politexnika instituti assistenti

Tayanch soʻzlar: lingvokognitiv yondashuv, professional lingvistik, kompetensiya, tilni oʻzlashtirish, kognitiv jarayonlar, tilni oʻrgatish, taʼlim strategiyalari, tajribali oʻrganish, metkognitiv strategiyalar, hamkorlikda oʻrganish.

Ключевые слова: лингвokognитивный подход, профессиональная лингвистика, компетентность, овладение языком, когнитивные процессы, обучение языку, образовательные стратегии, эмпирическое обучение, метакогнитивные стратегии, совместное обучение.

Key words: linguocognitive approach, professional linguistic, competence, language acquisition, cognitive processes, language instruction, educational strategies, experiential learning, metacognitive strategies, collaborative learning.

Bugungi oʻzaro bogʻliq va koʻp madaniyatli dunyoda lingvistik kompetensiya turli kasbiy sohalarda muhim ahamiyatga ega. Samarali muloqot til toʻsiqlaridan oshib, turli kontekstlarda hamkorlik, tushunish va taraqqiyotni osonlashtiradi. Biroq, tilda malakaga erishish lugʻat va grammatikani oʻzlashtirishdan tashqariga chiqadi; til tuzilmalari, funktsiyalari va madaniy nuanslarini chuqur tushunishni talab qiladi. Ushbu talablarga javoban, olimlar va oʻqituvchilar lingvistik kompetensiyani oshirish uchun innovatsion metodologiyalarni oʻzlashtirdilar, lingvokognitiv yondashuv asosiy paradigma sifatida paydo boʻldi.

Lingvokognitiv yondashuv kognitiv psixologiya va tilshunoslikning sintezini ifodalaydi va tilni oʻzlashtirish kognitiv jarayonlar bilan chambarchas bogʻliqligini taʼkidlaydi. U tilni oʻrganish va tushunishni shakllantirishda aqliy tuzilmalar va mexanizmlarning rolini taʼkidlaydi, odamlar tilni qanday qabul qilishlari, qayta ishlashlari va ishlab chiqarishlari haqida tushuncha beradi. Kognitiv tamoyillarni til oʻqitishga integratsiyalashgan holda, lingvokognitiv

yondashuv til hodisalarini chuqurroq tushunishga va mustahkam lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan.

Lingvokognitiv yondashuv tilni o'zlashtirish shunchaki eslab qolish yoki qoidalarni o'rganish jarayoni emas, balki kognitiv jarayonlar bilan chuqur bog'langan degan ishonchga asoslanadi. U kognitiv psixologiya, kognitiv tilshunoslik va psixolingvistikaning nazariy asoslariga asoslanib, til va idrok o'rtasidagi murakkab munosabatlarni ochib beradi.

Lingvokognitiv yondashuvning markaziy tamoyillaridan biri sxemalar nazariyasidir. Bartlett va Piaget kabi psixologlar tomonidan ishlab chiqilgan sxema nazariyasi odamlar bilimlarni sxemalar deb ataladigan aqliy doiralarda tartibga solishini ta'kidlaydi. Sxemalar odamlarga yangi ma'lumotlarni sharhlashda, bashorat qilishda va xatti-harakatlarni boshqarishda yordam beradi. Til o'rganish kontekstida sxemalar lingvistik tuzilmalarni tushunish va ishlab chiqarishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Masalan, yangi jumla tuzilishiga duch kelganda, o'quvchilar gapni samarali tushunish va ishlab chiqarish uchun jumla tuzish va sintaksis bilan bog'liq mavjud sxemalarni faollashtirishi mumkin.

Sxema nazariyasiga asoslanib, lingvokognitiv yondashuv tilni qayta ishlashda kognitiv sxemaning rolini ta'kidlaydi. Kognitiv sxema odamlarning tilni tushunish va ishlab chiqarish uchun foydalanadigan aqliy tasvirlari yoki shablonlarini anglatadi. Ushbu sxemalar fonologiya, morfologiya, sintaksis, semantika va pragmatika kabi turli lingvistik komponentlarni o'z ichiga oladi. Kognitiv sxema o'quvchilarga lingvistik ma'lumotlarni tartibga solish va tasniflash imkonini beradi, bu esa tilni samarali qayta ishlash va tushunishni osonlashtiradi. Masalan, o'quvchining chet tilidagi fe'l konjugatsiyasining kognitiv sxemasi ularning o'rganilgan qolip va qoidalar asosida turli kontekstlarda fe'l shakllarini ishlab chiqarishga yo'naltiradi.

Lingvokognitiv yondashuvning yana bir nazariy asosi kognitiv grammatikadir. Kognitiv grammatika til tuzilmalari kognitiv naqsh va mexanizmlarni aks ettiradi. Rasmiy qoidalar va toifalarga e'tibor qaratadigan an'anaviy grammatik ramkalardan farqli o'laroq, kognitiv grammatika tilni ishlab chiqarish va tushunish bilan bog'liq kognitiv jarayonlarga urg'u beradi. U tilni turkumlashtirish, kontseptuallashtirish va metaforik xaritalash kabi kognitiv jarayonlarning aksi sifatida qaraydi. Til tuzilmalarining kognitiv asoslarini tushunish orqali o'quvchilar lingvistik elementlarning ma'nosi va ishlatilishi haqida chuqurroq tasavvurga ega bo'lishlari mumkin. Masalan, kognitiv grammatika metaforik tushunchalar lingvistik iboralarni qanday

shakllantirishini yoritib beradi, bu esa majoziy tildan foydalanishni yanada boyroq tushunishga olib keladi.

Bundan tashqari, lingvokognitiv yondashuv til o'rganishning konneksionistik modellaridan tushuncha oladi. Neyron tarmoq modellari sifatida ham tanilgan ulanish modellari tilni o'zlashtirish asosida yotgan neyron jarayonlarni simulyatsiya qiladi. Ushbu modellar tilni qayta ishlashda taqsimlangan tasvirlar va o'rganish algoritmlarining rolini ta'kidlaydi. Neyron tarmoqlarning o'zaro bog'liqligini taqlid qilish orqali ulanish modellari til bilimlari miyada qanday olinishi, saqlanishi va olinishini tushunish uchun hisoblash asosini taqdim etadi. Lingvokognitiv yondashuv tilni o'rganishning neyron mexanizmlarini tushuntirish va tilni o'zlashtirishni optimallashtirishga qaratilgan pedagogik amaliyotlarni xabardor qilish uchun aloqa modellari tushunchalarini birlashtiradi.

Lingvokognitiv yondashuv sxemalar nazariyasi, kognitiv sxema, kognitiv grammatika va konneksion modellardan olingan tushunchalarni birlashtirgan boy nazariy asos bilan ta'minlangan. Til va bilish o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni yoritib, ushbu yondashuv tilni o'zlashtirish va qayta ishlash mexanizmlari haqida qimmatli fikrlarni taqdim etadi. Bundan tashqari, u kognitiv tamoyillarni tilni o'qitishga integratsiyalash orqali lingvistik kompetentsiyani oshirishga qaratilgan pedagogik amaliyotlar haqida ma'lumot beradi.

Til ta'limida lingvokognitiv yondashuvni qo'llash o'quv strategiyalari, o'quv dasturlarini loyihalash va pedagogik amaliyotga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Kognitiv tamoyillarni til o'qitishga integratsiyalashgan holda, o'qituvchilar chuqur tushunish, tanqidiy fikrlash va samarali muloqotni rivojlantiradigan dinamik o'quv muhitini yaratishi mumkin. Quyidagilar ta'lim strategiyalari uchun lingvokognitiv yondashuvning ba'zi asosiy oqibatlarini:

Til o'rgatishga tajribaviy o'rganish faoliyatini qo'shish o'quvchilarga haqiqiy kontekstda til bilan faol shug'ullanish imkonini beradi. Simulyatsiya, rolli o'yinlar va real vazifalar kabi tajribaviy o'rganish tajribalari o'quvchilarga lingvistik bilimlarni mazmunli tarzda qo'llash imkoniyatini beradi. O'quvchilarni kommunikativ vaziyatlarga jalb qilish orqali o'qituvchilar tilni tushunish, ishlab chiqarish va ravonlikni oshirishi mumkin, bu esa professional lingvistik kompetentsiyani rivojlantirishga yordam beradi.

Videolar, audio yozuvlar va interaktiv multimedia taqdimotlari kabi multimodal resurslardan foydalanish kognitiv faollikni oshiradi va turli xil o'rganish uslublarini o'z ichiga oladi. Multimodal materiallar o'quvchilarga lingvistik ma'lumotlarni qayta ishlash, vizual, eshitish va kinestetik o'quvchilarni qondirish uchun bir nechta kanallarni taqdim etadi. Turli xil

usullarni o'z ichiga olgan holda, o'qituvchilar tilni o'rganishni kuchaytirishi va til tuzilmalari va ma'nolarini chuqurroq tushunishga yordam berishi mumkin.

Metakognitiv ongni rivojlantirish o'quvchilarga til o'rganish jarayonlarini samarali kuzatish va tartibga solish imkonini beradi. O'qituvchilar o'quvchilarni til o'rganish tajribasi haqida fikr yuritishga, o'rganish maqsadlarini belgilashga va ularning yutuqlarini baholashga undashlari mumkin. O'z-o'zini baholash, maqsadlarni belgilash va strategik rejalashtirish kabi metakognitiv strategiyalar o'quvchilarga o'z ta'lim sayohatlarini egallashga va kasbiy lingvistik kompetentsiya uchun zarur bo'lgan umrbod ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi.

Hamkorlikdagi ta'lim muhitini yaratish tengdoshlarning o'zaro ta'sirini, muammolarni hamkorlikda hal qilishni va jamoaviy bilimlarni qurishni rag'batlantiradi. Guruhdagi munozaralar, hamkorlikdagi loyihalar va tengdoshlarning fikr-mulohazalarini o'tkazish kabi hamkorlikdagi ta'lim faoliyati o'quvchilar o'rtasida ijtimoiy muloqot va til bo'yicha muzokaralarni osonlashtiradi. Hamkorlikdagi vazifalarni bajarish orqali o'quvchilar turli xil lingvistik kontekstlarda professional o'zaro ta'sirlar uchun juda muhim bo'lgan shaxslararo muloqot ko'nikmalarini, madaniy xabardorlikni va hamkorlikda ishlash qobiliyatini rivojlantiradilar.

Onlayn til kurslari, mobil ilovalar va virtual sinflar kabi texnologiya takomillashtirilgan ta'lim platformalarini integratsiyalash til o'rganish resurslariga kirishni kengaytiradi va asinxron amaliyot imkoniyatlarini osonlashtiradi. Texnologiyalar bilan ta'minlangan o'quv muhitlari o'quvchilarning individual ehtiyojlari va afzalliklariga moslashtirilgan shaxsiylashtirilgan ta'lim tajribasini taklif qiladi. Raqamli vositalar va resurslardan foydalangan holda, o'qituvchilar avtonom ta'lim, interaktivlik va ishtirokni targ'ib qiluvchi interfaol o'quv muhitlarini yaratishi mumkin va shu bilan professional lingvistik kompetentsiyani rivojlantirishi mumkin.

Vazifaga asoslangan ta'lim yondashuvlarini qo'llash til ko'nikmalarini mazmunli, real vazifalarda birlashtirishga urg'u beradi. Muammoli vazifalar, loyiha asosidagi ta'lim va kommunikativ vazifalar kabi vazifaga asoslangan o'quv faoliyati o'quvchilarga lingvistik bilimlarni autentik kontekstda qo'llash imkoniyatini beradi. Vazifaga asoslangan faoliyat bilan shug'ullanib, o'quvchilar professional muloqot uchun zarur bo'lgan tilni bilish, kommunikativ kompetentsiya va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Xulosa qilib aytganda, lingvokognitiv yondashuv kasbiy lingvistik kompetentsiyani rivojlantirishga qaratilgan ta'lim strategiyalari uchun keng qamrovli ta'sirga ega. Tajribali ta'lim, multimodal resurslar, metakognitiv

strategiyalar, hamkorlikda o'rganish, texnologiyaga asoslangan ta'lim va vazifalarga asoslangan ta'limni qamrab olgan holda, o'qituvchilar o'quvchilarga turli kasbiy sohalarda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'p qirrali lingvistik kompetensiyalarni rivojlantirishga imkon beradigan dinamik o'quv muhitini yaratishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Crookes, G. (2009). Toward a synthesis of cognitive and sociocultural views of second language learning. *The Modern Language Journal*, 93(2), 305-307.
2. Ellis, R. (2008). *The study of second language acquisition* (2nd ed.). Oxford University Press.
3. Robinson, P. (2005). Cognitive complexity and task sequencing: Studies in a componential framework for second language task design. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 43(1), 1-32.
4. VanPatten, B., & Williams, J. (Eds.). (2007). *Theories in second language acquisition: An introduction*. Routledge.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqola kasbiy lingvistik kompetensiyani rivojlantirishda lingvokognitiv yondashuvning ahamiyatini o'rganadi. U lingvokognitiv yondashuvning nazariy asoslarini o'rganadi, kognitiv tilshunoslik, psixolingvistika va kognitiv psixologiyaning asosiy tushunchalarini yoritadi. Bundan tashqari, u kasbiy lingvistik kompetensiyani rivojlantirishda lingvokognitiv yondashuvning amaliy qo'llanilishini o'rganadi, uning ta'lim strategiyalari va pedagogik amaliyotlarga ta'sirini yoritadi. Ushbu maqola lingvokognitiv yondashuvning nazariy asoslari va amaliy oqibatlarini o'rganib, uning kasbiy kontekstlarda lingvistik kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishdagi ahamiyatini ta'kidlashga harakat qiladi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматривается значение лингвокогнитивного подхода в развитии профессиональной лингвистической компетентности. Он изучает теоретические основы лингвокогнитивного подхода, освещает основные понятия когнитивной лингвистики, психолингвистики и когнитивной психологии. Кроме того, в нем исследуется практическое применение лингвокогнитивного подхода к развитию профессиональной лингвистической компетентности, подчеркивая его значение для образовательных стратегий и педагогической практики. В данной статье исследуются теоретические основы и практические последствия лингвокогнитивного подхода и делается попытка подчеркнуть его важность в формировании и развитии лингвистической компетентности в профессиональных контекстах.

SUMMARY

This article examines the importance of a linguocognitive approach to the development of professional linguistic competence. He studies the theoretical foundations of the linguocognitive approach, illuminates the main concepts of cognitive linguistics, psycholinguistics and cognitive psychology. In addition, it explores the practical application of the linguocognitive approach to the development of professional linguistic competence, highlighting its implications for educational strategies and pedagogical practices. This article explores the theoretical foundations and practical implications of the linguocognitive approach and tries to emphasize its importance in the formation and development of linguistic competence in professional contexts.